

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՆԵՐԸ

Միսթարիան Միսթարանութեան հիմնադիր ու Արքայադար Միսթար Սեբաստացիին հայ մշակոյթի նշանաւոր գործիչներէն է, լեզուաբան, բառարանագիր և կրթական գործիչ։ Յատկանշական է թէ որոշ չափով այդ Միսթարանութեան հետ է կապուած հայ հին մատենագրութեան ու լեզուի գիտական հետազոտումը, տասնեակ մը մատենագիրներու երկերու ապագրութիւնը, Յունա-Հռոմէական մատենագրութեան և Արեւմտ-Սերպական գրականութեան շատ մը նմոյշներու թարգմանութիւնն ու լոյս ընծայումը, աշխարհաբար պարբերականներու սկզբնաւորումը և այլն։

Միսթար Սեբաստացիին ծնունդ է Փոքր Ասիայի Սեբաստիա քաղաքում, 1676 թ. Փետրուարի 7ին։ Աւագանի անունը եղել է Մանուկ։ Հետագայում, հոգեւորական կոչում ընդունելիս, դարձել է Միսթար։

Նախնական կրթութիւնը ստացել է տեղի Ս. Նշան վանքում։ 15 տարեկան հասակում ձեռնադրուել է տարկաւագ։ Աշակերտական տարիներից ի յայտ է բերել նկատելի հարցասիրութիւն, արամեաբանելու և վերլուծելու կարողութիւն։ Ունեցել է արունդ, ուսուր միտք, յատկանշիչներ՝ արունք դրուել են Ս. էջմիածնի նուիրակ Միքայէլ Արքեպիսկոպոսի ուսուցչութիւնը և դրժիլ նրան՝ պատանու ընդունելով իմաստի։

էջմիածնի հղած ժամանակ, Միսթարի հետ վարուել են խիստ և գաթանօրէն։ Ոչ թէ հետամուտ եղած են նրա կրթութեանը, այլ նրան աշխատեցրել են որպէս ծառայ։ Մեծապէս հիասթափուած նաև Միսթարներու վերաբերմունքից և շրջապատի թանձր խաւարից, այնպիսից նա փախչում է Սեանայ վանքը, կարծե-

լով թէ այնտեղ կարող կը լինի աւելի խաղաղ և անդորր պայմաններում, ամբողջովին նուիրուել գրական աշխատանքի, առանց պահ մը ժամանելու թէ Սեանը չէր կարող տարբեր լինել էջմիածնից։ Հարկադրուած՝ թողնում է նաև նոր օթեւանը և վերադառնում իր ծննդավայրը։

Դէպի լոյս, գիտութիւն ձգտող պատանին նորէն ընկնում է ճանապարհ, ծրագրում է անցնել Սերպա և հիմնել կրօնական միաբանութիւն մը, որով կարողանար օգտակար ըլլալ ժողովրդի մտաւոր զարգացմանը և լուսաւարութեանը։

Մարգարտած ճամբորդութենէն մեծ գոհուարութիւններ և զրկանքներ կրելէն վերջը հասնում է Հալէպ, ուր մտերմութիւն է հաստատում Լատին հոգեւորականների հետ, օրոնք անոր խորհուրդ են տալիս աշխատելու որպէս կաթողիկ քաւարդիչ հայերի մէջ։ Սակայն Միսթարը ցանկութիւն է յայտնում մեկնել Հռոմ Լատին հոգեւորականներից վերցնելով անհրաժեշտ վկայականներ, ճանապարհուած է դէպի Պոլիս, այնտեղից իտալիա անցնելու մտադրութեամբ։ Բայց հաջիւ հաւած կիպրոս, ծանրօրէն հիւանդանում է։ Ապաքինուելուց յետոյ վերադառնում է Սեբաստիա, ուր 1696 թուին ձեռնադրուած է քահանայ Ս. Նշան վանքում։

Նորէն ճանապարհորդութիւն, զբոսարուութիւններ, զրկանքներ, ձախողութիւններ՝ Պոլսում, սուսուցչական պաշտօն՝ կարնոյ մերձակայքում գտնուող կարմիր վանքում, մինչև 1700, երբ վերջապէս Պոլսում գտնելով իրեն անակից Լատին հոգեւորականներ, 1701 թ. Սեպտեմբերի 8ին իրագործում է իր տարիների երազը և հիմնում է կրօնական միաբանութիւն՝ տաւո անդամներով։

Նոյն այդ տարիներին, Լուսաւորչական եկեղեցին, գլխաւորութեամբ Պաւսոյ Հայոց Պատրիարքին, բուռն պայքար է մղում կաթողիկական ներխուժման դէմ։ Սուլթանական կառավարութեան միջցաւաքօրի, մինչև անգամ մահուան դատապարտելով անով կաթողիկ քաւարդիչներ։

Այս անգամ, Միսթարը և իր Միաբանութիւնը ընկնում են խոր կոսակա ծանքի տակ։ 1706 թուին հարկադրուած

է իր Միաբանութեան հետ Մեթոն քաղաքը, որն այդ ժամանակ գտնուած էր վենետիկի գերիշխանութեան տակ: Այսօր առկա իր աշակերտներին սուսպանուած է հայաց լեզու և հին մատենագրութիւն: Իսկ երբ սփռուած է Թուրքերու և վենետիկացիներու պատերազմը (1715 թ.) թողնուած է Մորէայի վանքը և ապաստանուած վենետիկ:

Հռոմի Սրբազան Պապը տեսնելով որ Միաբանութիւնը որոշած է օգտակար լինել կաթոլիկութեան տարածմանը Արեւելքում և ի մասնաւորի պետականագուցիկ հայ ժողովրդի ծոցում, ընդառաջում է Միաթարին, որո՞ւմ գտնուած է մի փոքրիկ դղիւնայի առանձնաբերական միջոցներ, իսկ 1717 թուին յատուկ հրովարտականով նրանք է յանձնուած վենետիկ քաղաքի մօտ գլխաւոր Ս. Ղազար կղզին:

Միաթարին Միաբանութիւնը իր գործունէութեան առաջին իսկ օրից հարկադրուած է լինում հաշուի առնել մէկ կողմէ Հռոմից եկող հրահանգները, իսկ միւս կողմից՝ հայ իրականութեան պահանջը, որով միայն պիտի կարողանար թափանցել ժողովրդական լայն զանգուածներին մէջ: Շատ պարզ ու հասկանալի էր, որ առանց առաջինի չէր կարող շարունակել իր գոյութիւնը, իսկ առանց երկրորդի՝ գտնել իր գործունէութեան ասպարէզը:

Միաթար հմտօրէն կարողանում է զուգակցել արտաքին հարկադրանքը ազգային շահերի պաշտպանութեան հետ, փորձելով հաստատել որ կաթոլիկ դաւանանքի հետեւիլը չի կարող խանդարել իր ժողովրդի կատարող զորոգումները ծառայելուն: Նոյնպէս, հայ մշակոյթին ծառայելն էլ չի կարող արգելք լինել կաթոլիկութեանը:

Ագրիակոսի գեղատեսիլ ու գեղածիւծակ ջրերում ծնւարած այս կղզիում, Միաթար ծաւալում է լայն ու բնդուն գործունէութիւն, աստիճանաբար մեծացնելով իր Միաբանութիւնը, պատրաստելով նոր ու ժրջան աշակերտներ:

Այս ամէնքէն ետքը, Միաթար Սեբաստացուն բնաւ չյայտնուեցաւ ուրոյն ապարան հիմնել Ս. Ղազար կղզիում:

Միաբանութեան գրքերը երկար տասնամեակներ մեծ մասամբ ապագործել են վենետիկում գործող իտալական ապարաններում, մասնաւորաբար Անթոնի Բորթոլի ապարանում, որը ձեռք բերելով հայերէն մեծաքանակ տառատեսակներ, ապագայ է այնպիսի ստուարածաւալ գրքեր, ինչպէս Միաթար Սեբաստացու Բառգիրքը, Աստուածաշունչ և այլն:

Հետագայում, արդէն Միաթարի յաջորդ Արքանայր Ստեփանոս Մեղզունեանի օրոք, 1789 թուին, վանքը ունենում է իր սեփական ապարանը, որը ատրէց տարի ընդարձակուելով, գտնուած է Իտալիայի Լաւազոյն ապարաններից մէկը, օժտուած աշխարհի հայերէն՝ այլ և շատ ժողովուրդներէ ըստմանական տառերով և գեղատեսիլ հրատարակութիւններով: Վերջին երկու հարիւր տարիների ընթացքում, հոն ապագործել են գրական, պատմա-բանասիրական հարկաւոր գրքեր, ինչպէս նաեւ վենետիկի Միաթարաններու պաշտօնական Քաղաքային պաշտօնական, պատկերազարդ Քրիստոսիան և այլն և այլն:

Շատ պարզ է թէ հայ կրօնական Միաբանութեան մը աշխատելու այդքան մեծ նշանակութիւններ աւելով, Հռոմի Աթոռը հետապնդում էր առաջին հերթին հայ ժողովրդի մէջ կաթոլիկութիւն տարածելու ծրագրի իրագործումը: Այդ կարելի էր կատարել երկու սղղութեամբ, կենդանի քարոզի և կրօնական գրքերու ապագործութեան ու տարածման ճանապարհով: Իրականութեան մէջ, Միաբանութեան անգամներէն շատերը եղել են հայկական ըրջաններում և իրենց կրթական գործունէութեան զուգընթաց զարգուել քարոզչութեամբ, ո՞րքան էլ ունեցիլ են միայն քարոզչական գործունէութիւն, սակայն Միաթար Սեբաստացու հիմնական նպատակը եղած է գրաւոր խօսքը, հրատարակչական աշխատանքը:

Միաթար Սեբաստացու դերը և վստակել հայ լեզուարտանութեան զարգացման ու մշակոյթի պատմութեանը մէջ չի սպառնում իր գրչին պատկանող աշխատութիւններով: Շատ յատկանշական ու զգալի է այն ծառայութիւնը, որ կատար

դիէ Եւրօ առուանը կրող ժառանգաշատ
Միտաբանութիւնը վերջին հարկու հարիւր-
ամիսներու ընթացքում, վահեաիկում
և վահեանայում:

Միջոնկու առինք թէ 1811 թուին,
վնեհեղին քաժնուած կորդ մը Միխ-
թաբեան Հայրիկ Աւարիոյ մայրաքաղաք
վիեննայի մէջ կը հիմնեն նոյն Միարա-
նուսինէն Մասնաճիւղ մը, որ կը հեռեկ
նախկուծային նոյն ազգեղին:

Ի քոց տառալ վինեակիկ Ս. Ղազար
կղզու և Վիեննայի վառքի հոգեւոր դըպ-
րոցներից, որոնք հիմնականում հոգեւո-
րականներ են պատրաստել, Մխիթարեան-
եանները դպրոցներ են ձևեցել այն բո-
լոր քաղաքներում, որտեղ մեծ թիւով
չայնք են ապրել:

Մխիթարեանները շատ խառըր դեր են կատարել հայ հին մատենագրութեան հաւաքման աւ հրատարակման գործում: Վե նետիկի և Վիեննայի Մխիթարեան վան- քերում պահուած են մօտ 5000 ձեռագիր, Թաւիեհի հազարաւոր հնագոյն ապագրութե քիւններինք մինչև մեր օրերում լայս տե- ոած հայերէտ գրքերը ի մասնաւորի Վե- նետիկի Մխիթարեանները հրատարակել են հին մատենագրութեան գրիթ բոլոր յայտնի դէմքերի Ազգայնգեղոսի, Փաւս- տոս Բիւզանդի, Ղազար Փարպեցու, Յով- նան Մանգակունու, Գրիգոր Նարեհիցու, Ներսէս Շնորհաւու և ուրիշների երկերը:

Մի ի թարահաններու գրական-բանասիրական աշխատանքը ընդգրկում է հայ մշակութի բոլոր ոլորտները՝ պատմագրութիւն, հնագրութիւն, աշխարհագրութիւն, մատենագրութիւն, լեզուաբանութիւն եւայլն եւայլն:

Մխիթար Անդառապցին չտեսաւ իր շատ արժէքաւոր բառարանը լրիւ ապագրուած: Առաջին հատորի վերջին մասով չնկերու ապագրութեան օրերուն ծանր հիւանդանոցէ ե վարձանաւմ 1749 թ. Ապրիլի 27ին, 73 տարեկան հասակում:

ՌՈՒԲԷՆ ՎՐԴ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

ՏՕՆԱՑՈՒՑԱՅԻՆ

ԿԱՐԳ ՄԸ ՎՐԷՊՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Քանի մը տարիներ առաջ, ՎՍԻՆՆՅՈՒՅՈՒՆ ԷՂԵՆԷՆ ՍՈՒԹԵՐ ՆԵՆԵՅՈՒԹ ԷՆԻՔ ԸՆԴՐԱԾԱՆԻՍԱՐԸ Կ. ՊՈԼՏՈՅ ՊՍԽՐԻՆԱՐՔԱՐԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆԻ ՕՐԱԾՈՅՈՅԻՆ ԺԵՂ ՍԱԳՐԱԾԻ (ԽԱՆԼԻ ԵՂԵՂ ԱԴԻԹԻ ԸԼԼԻՐ ԸՆԵԼ ՂԻՍԱՄԱՅՈՂ) ՍԽԱՆՆԵՐՈՒՆ, ԺԻՄՈՒՍՈՐԵՆԻ ԿՈՆՏԱՄԱՐՈՎ ԹԵ ԺԵՐ ՆԿԱՊՈՏՈՂՈՒԹԻՆՆԵՐԸ ԱՊՐԱՄԱՅ ԱԴԻԹԻ ԼՈՆԴՈՆ ԷՆԻՆ, Կ. ՍԵՐԱՅ ԵՐԱՆԻՂԻԿԱՅ ՄԱՐԻՆԵՐՈՒՆ ԺԵՂԻ ԱԴԻԹԻ ՄԵՐՈՒՆԵՐ ՍԽԱՅԱԳԵՐԾ ՕՐԱԾՈՅԸ ԺԸ ԴԵՆԻՆԵՐԱ ՊՈՒՆԵՐԻՆԵՐԸ — ԻՐԵՆԵՅ ԳՐԱԿԱՆԻ ՕՐԱԾՈՅԻՆԵՐԸ ԱՐԵՎԵՆԵՐԸ, ԳՐ ԵՐԱՍՏԱՅԻՆՔ ՆՈՅՆ ՄԱՍԻՆ ԹԵ ԺԵՐ ԺԻՆԱ ԵՐԿՈՒՆ ԵՆՈՒՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅԻՐՈՒՆԵՐԻՆ ԱՂ — ՊՈՅԳ ԿԱՐՈՂԻԿՈՒՍԹԻՆՆԵՐԸ — ԻՐԵՆԵՅ ԳՐԱԿԱՆԻ ՕՐԱԾՈՅԻՆԵՐԸ ԱՐԵՎԵՆԵՐԸ ԷՆԻՆ ԳՐԱԿԱՅ ԽԱՆՈՒՆ ԺԵՐ ՍԱՂՔԻՆ, ՍԱՂՔԻՆ ԿՈՄՈՃԱՅՆ ԺԵՐ ԾՈՒՑԺՈՒՆՔՆԵՐՈՒՆ, ՍՈՒՆԵՅ ԱՊՍՏԵԼՈՒ ՄԵ ԽՈՍՓԸ ԱՂՂԱԿԻ ՍԱՂՂՈՒՆՔ ԻՐԵՆԵՅ, ԴԺՐԱԽԱՄԱՐԱՐ ՍԱԿԱՅՆ Ի ՊԵՐՆԱ ԵԼԱՆ ԺԵՐ ԱԿՆԿՈՒԼՈՒԹԻՆՆԵՐԸ ԱՍԿԵ ԿԱՄԱՐ, ԺԱՆԱԼԱՆՔ ԱՆԹԻԼԻԿՈՒԹ ԵՐԱԾՈՅԻՆ ԺԵՂ, ԻՆԻՆԵՐՈՒՆ ՂԻՐԱՅ ՆՈՐ ՍԽԱՅԻՆ ԱՂ ԽԱՐԱՆԵՆԵՐԸ ԲԱՆԾ ԺԸ՝ ՄԵ ԿԸ ԺՂԵ ԺԵՐ ԳՐԻՂԸ ՊԱՐԺԵԱՅ ԵՐԱԾԻՆԱ ՍԱՂ ՍԱՂՂՈՒԹԵՆՈՐՑ

Բուհ ներթին մէջ մասնիկ տաւջ, պիտի ուզէինք քննարկել Հրամայուած Տօներու հարցը: Ըստ Օրմանեան Սրբազանի, որուն խօսքը ունի իր անվիճելի կշիռը նմանօրինակ հարցերու մէջ, Հայց. Եկեղեցւոյ հրամայուած տօները, բացի տարւոյն բոլոր կիրակի օրերէն, Յիւով 23, հետեան թիւնքն են. — Ծնունդ, Տեառն, Մանգեան Բ. օրը (Մեհակ), Բ. օրը (Անտառնիդաթին) և Խ. օրը (Տեսունըդառու), Ս. Կոստին նուիրուած չորս անշարժ տօները (Աւետում, Ծնունդ, Ընծաւում և Յղութին), Աւագ Եջ. օրը և Ս. Զատիկ Բ. (Մեհակ), Գ. և Խ. (Համաբարձման) օրերը, Ս. Վարդանանց զօրաւ զարաց և Ս. Թարգմանչաց վարդապետաց զոյգ տօները (այսինքն ճոց ազգային նշանակուած 3 օրերը), Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի յիշատակին նուիրուած 3 տօները, Ս. Թադէոսի և Սանդխտոյ և Առաջին: